

Інопланетянка (скорочено)

Оксана Забужко

Оксана Забужко

Інопланетянка

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Посланець не сподобався їй одразу, був ніякий, вбраний у щось неприкметне. Все це Рада розгледіла вже потім.

Вранці, коли вона відчинила двері на терасу їй угледілося, ніби в розсохлому плетеному кріслі хтось сидить, але там не було нікого. Рада пішла по воду. Вона подумала: хоч би нікого не зустріти (сусідські дачі цілий вересень стояли порожняком, але трохи оддалік, ближче до озера, люди ще водилися). Хоч Рада не хотіла, щоб хтось її бачив, на вулиці з'явилася балакуча старушенція. На щастя, стара її не завважила, і Рада сторожко перетнула путівець, котрий відділяв дачі від переліску, й сховалась у сосняку. І ось тут почалися ті дивні речі.

Попервах її вразила була тиша, їй здалося на мить, наче вона розчиняється в повітрі. Згори долинув шерех і осипався додолу: білка, радісно зрозуміла Рада. Тваринка, кинувши свою шишку, зупинилась й спитала Раду: хто ти? Це я, – слабнучи од ніжності, без слів мовила Рада, – вибач, я не хотіла тобі перешкоджати, не зважай на мене, просто я теж тут живу. З-за кущів вибіг собака, Рада впізнала: це був сусідський Чорниш, який трюхикав кудись у своїх собачих справах, на душі йому було ой як маркітно, бо його покинули господарі. Рада вклякнула коло Чорниша й заплакала. Потім вона подумала, що в Чорниша, мабуть, блохи, і встала. У цьому світі ніхто, крім людей, не вмів брехати: білка, кущ, собака – кожен був собою й нічим іншим бути не знав. Оцим ми й різнимся, подумала Рада.

До колонки йшла стежкою, обабіч зарослою чагарником. Нерви тріпотіли, мов той лист у чагарнику. Рада перевела подих, на повні груди ввібрала гіркавий дух палого листу, почула і впізнала власний глибокий смішок-зітхання – як у хвилини Любові... І побачила Посланця.

Тобто, за Мить до того, як побачила, вона вже знала, що він сидить на терасі, в тому-таки плетеному кріслі. Чоловіча постать була доволі блякла, кольору сепії, випаленого степу, сухої трави... Вона не здивувалася з його появи. "Я божеволію?" – спитала. "Ні", – незворушно озвався невиразний голос. "В такому разі, хто ти?" – "Посланець". Рада відчувала, що може вільно і сповна висловитись перед ним – як ні перед ким досі. "Так ти все-таки чорт? Покажи копито", – було легко, як уві сні, де все здійснення, і водночас трохи чудно, що вона ні крихітки не боїться. Посланець цілком

по-людському засміявся, закинувши назад круглу, як кавун, гиряво стрижену голову. Профіль він мав класично строгий, а однак усе ж якийсь безособовий. "Я й прийшов до тебе тому, що ти не злякалася", – сказав Посланець. "Я не чорт, як ти собі його уявляєш. І не архангел, хоч міг би ним бути, – якби ти була віруюча. Тут усе залежить від тебе".

Рада вийшла на терасу й стала перед незнайомцем, схрестивши руки на грудях – із неприємним почуттям, наче йому видно її внутрішні органи. Він вайлувато підвівся, виявившись таким високим, аж їй на мент потемніло в очах, – ніби він заступив собою всеньке світло. Він попросив її сісти на крісло. Рада зрозуміла, що він говорив, маючи на увазі саме те, що говорить, – не більше й не менше. Тому його мова не затуманювала смислу сказаного, як звичайно в людей, – Посланця можна було зрозуміти або ні, але не можна було зрозуміти хибно: він не знав брехні.

Рада сказала, що зараз нічого не може писати, бо це схоже на затруєння словами. Вона гадала: є якась критична межа, за якою слова, нагромадившись, стають екологічно небезпечним шлаком, – середовище не встигає їх переробляти. Змалечку вона не зносила балакунів – отих, що: фа-фа, ля-ля – привіт інвалідам розумової праці – як справи – підшиваються – хо-хо – цирк на дроті – о німфо, за віщо така неласка, я вже навколішках. Раді здавалося, що такі письменники чадять собою довкруги, як ото заводські димарі. Але вони принаймні підкреслено демонструють, що ставляться до власних слів несерйозно. А от коли вже й не просто серйозно, а з тремом у голосі і щиро, але вартість тих слів вагою живого життя не вища, ніж у "фа-фа, ля-ля", то як вона потім має послуговатися тією ж мовою?

Вона простягла руку й торкнулася Посланцевої сорочки з дешевої літньої тканини, нижче були сірі вельветові штани, а на босих ногах Посланця красувалися нефарбовані, грубої ручної роботи сирівцеві сандалії. Ці сандалії неясним чином дражнили сприйняття, мов зміщений фокус, мов ще не вирізнений чужорідний звук у рівному шумі зливи, вони збуджували недоречну й невчасну згадку про щось уже бачене. Вона бачила такі сандалії на старогрецьких вазах. Посланець сказав, що це взуття з Сицилії, там така мода. Ідіотизм якийсь, подумала Рада роздратовано. Якщо досі почувалася розкуто, то тепер наче наскочила на підводний риф. Спитала, з якого року ця модель, і він відповів, що, мабуть, десь п'ятсот дев'яностого... п'ятсот вісімдесят дев'ятого.. до Христа, зрозуміло. Він сказав, що існує в тих фізичних координатах, що й вона. Зараз, наприклад, чверть по 9, 30 вересня 1989 року. Але це тільки видима частина спектра. Щілина. Вушко голки. Чисте "тепер". Поки він вимовляє це слово, "тепер" уже проминуло. Люди живуть йому навздогін і називають це плином часу. Насправді ж ніякого плину нема, світ – одночасний резервуар усіх минулих і майбутніх подій, людей – і мертвих, і живих, і ненароджених... "Ти носиш увесь світовий час у собі, – долинав до неї спокійний, добротливий голос. – Кожен носить увесь світовий час у собі. Про це у Сковороди: мікросвіт, "внутрішня людина". А в гностичних апокрифах душа йменується – "та, що поглинає простори". Варто тільки змінити систему відліку, одірватися від шпарки, розігнути спину – і відкриєш сотні пережитих тобою життів, там, у невидимій

частині спектра". Він пригадав їй Сицилію, і Рада наче перенеслася туди. Здавалося, вона бачила Сапфо. Коли усе зникло, Рада сказала, що в цьому, далебі, є щось комічне – валасатися по трансфізичних просторах, по античних Сіракузах, лізти в душу до Сапфо, і все для того, щоб – поцупити пару сандалій! Ну не сміхота?! Посланець сказав, що просто хотів переконати її, що він її творіння. Рада подивилась йому на ноги, де вже були білі адідасівські кросівки.

Удвох із Посланцем вони викотили на терасу журнального столика на коліщатах і пили на осонні свіжозварену каву. Рада подумала, що зараз йому розповість усе: про Валентина Степановича, про Арсена, про своє знелюднення. Колись вона любила людей. Навіть тихо й дружно всіма ненавиджена деформована краля Аліна Щековська, істерична апаратницька шльондра з блатними манерами, що раз на три місяці наїздила на працю чорною "Волгою", не була для Ради чимось остільки ж відпихаючим, як для інших. У юності Аліна була видала тоненьку збілочку віршів. Якось Аліна наскоком опала Раду в курилці і розповіла про свій страх смерті: у 20 років їй приснився сон, у якому Сатана попросив її віддати душу в обмін на те, що помре вона безболісно. А той Сатана – то мусить бути література. Раді було пронизливо шкода дівчинки Аліни, на мить розбудженої на світанку життя, її трупа, розпухлого в цю розповнілу, нарвану бабу, котрій уже ніколи не збагнути, кому то вона так задурно віддала тоді свою душу...

"І це ти називаєш любов'ю до людей?" – перепитав Посланець. "А що ж це, по-твоєму?" – насторожилася Рада. "Жалощі, – шорстко кинув він. – Жалуєш не так за людьми, як за своїми в них частковими відбитками – за собою жалуєш". Раді стало нудно: чому Посланець верзе їй дидактичні банальності? Посланець ледь помітно осміхнувся; в Раді знову ворухнулася прикра, свідомість того, що він наскрізь бачить її думки. Рада спитала, а яка ж мала бути її реакція, коли не типово людська. "Ну, могла б бути й мистецька". – "А митець – хха! – це що ж, не людина?" – "Не цілком".

Не людина. Нелюд. Рада згадала Арсена – колишнього чоловіка, який спакував рюкзак і йшов від неї. Арсен говорив їй: "Ти сприймаєш людей лише як матеріал – видираєш із них для себе якісь клапті живого життя, а те, що залишається, тебе не обходить". Їй хотілося торкнутись його руки, уткнутися в рідний запах, прокурене вовняне тепло – але вона боялася щось цим порушити, внести в надсадно високе звучання фіналу фальш сторонньої ноти, – все мусило розвиватися самопливом. Він говорив: "А мені, між іншим, як кожній людині, хочеться, щоб мене вряди-годи гладили по голівці й казали, який я гарний, причому щиро, казали! А ти витягуєш мене на собі, як на дибі, і все рвешся з мене щось добути!" – "Вже не рвуся", – машинально вихопилося в Ради. – "Ага, так, уже не рвешся, бо я вже для тебе зробок, зужита сировина – більше не потрібен і можу забиратися к бісовій матері", — він ніби описав словесне коло, замкнув його, вернувшись туди, звідки почав. Рада вже гарячково намацувала слова, аби ту мить щонайвищої напруги зафіксувати, але все нагло розпадалося безладним нагромадженням ніяк між собою не пов'язаних речей, гармонія щезала. Вона дивилася на знервованого Арсена і думала: до чого ж тут вона, Рада Д.?! Чому вона зараз тут, у цій кімнаті, з цим чоловіком?..

Рада вважала, що ціле її життя було шамотанням з дійсністю – недожитою, недовичерпаною, недовідчутою. З дитинства дійсність мучила її невпізнаним огромом можливостей, і неясно було – як до неї прилучитися. Вона усвідомлювала, що світові немає до неї ніякого діла. Він і надалі відбуватиметься – без неї, без її відома. Кожного вечора, коли її клали спати і відбирали ще одну нагоду прилучитися до дійсності, залишалася надія на завтрашній день. У 6 років вона подумала, що піде до школи, як сусідська Наталочка, виросте й учитиметься в інституті, як тьотя Маринка, їй дзвонитимуть по телефону дорослі дяді, вона вийде заміж, як мамина колега тьотя Люда. Рада невиразно відчула, що все це може виявитись ніяк не пов'язаним зі сповненням її надії, отож подалася до мами і спитала: "Мамусю, а для чого це все? Для чого людина живе?" Мама розповіла їй те саме, що вона вже знала: що Рада піде до школи, потім виросте... З маминих слів виходило, мовби все то речі самі собою надзвичайно цікаві, привабні й утішні, і вони справді почали здаватися такими – ніби про них читано з товстої книжки з малюнками. Рада любила читати, занурюватися у чуже життя – байдуже, Вінні-Пухове чи якої-небудь дівчинки Катрусі.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Чи не відтоді вона стала подумки розповідати собі своє життя – щодня по розділу; в тих розповідях прибирала різні псевдоніми, оточувала себе вигаданими друзями й екзотичними хатніми тваринками. Згодом, крім імен, крім середовища, навчилася приміряти на себе історичні епохи: бути українською бранкою в турецькому полоні, або ж київською чи галицькою княжною в злототканих шатах. Всі ті життя лишали по собі іскристий словесний слід. Так Рада звідала притягальну потугу паралельного буття і водночас його бентежну недовершеність: воно могло заступити собою дійсність, але не могло їй нічого заподіяти.

З "реального" життя Рада пам'ятала всіх тодішніх дітей з цілої округи, і товаришок з музичної школи, і сусідок у лікарняній палаті (у 6 років їй видаляли гланди), і навіть власницю найгарніших у світі ляльок росіянку Лену Дубровіну, дочку заїжджого військового туза. Ляльки в неї були таки виборні, і ще вражало уяву, що народилася вона в Берліні. Рада брала участь в дитячих іграх, але їй ніколи не бувало посправжньому весело. За нею мовби невідступно пантрувала якась невідомо інстанція, і вона раз у раз бачила себе збоку.

Якось Рада побачила, як дівчатка у дворі в'язали речі лялькам, і собі захотіла навчитися. Та освоївши техніку, не відчула ніякої радості. І так траплялося часто: оволодіваючи тим, що було приступне її ровесникам і що обіцяло їй так тужно вимарену причетність до дійсності, вона незмінно опинялася перед лицем безживних форм. Перед кожною її навичкою лежала вистраждана історія сходження, що в кінці замикалася мертвою матерією. Дійсність не впускала її.

Якось мала Рада забавилася на вулиці допізна й оханулася аж тоді, коли напівзнайоме дівчення прибігло зі звісткою, що Раду по цілому кутку шукає мама, кличе

додому. І ось тут, мов прокинувшись, Рада з пронизливою, кінематографічною чіткістю вгледіла той закамарок, де вони гуртом розігравали якийсь свій імпровізований спектакль: цегляний мур, двійко дерев, примоцований між деревами уламок дошки з розставленими на ньому битими справжніми чарками, витоптану землю з темною таловиною колишньої калюжі, холодне срібне горіння надвечірнього неба в напливах хмарного чорнила. В один мент Рада охопила все це ще гарячим од недавнього збудження зором. Вона бачила в цей час не тільки світ, а й себе в ньому, так, мов її справді споглядало, невідь з якого неміряного далека, незмигнє невидиме око...

Далеко пізніше вона зрозуміла, що в таких ото часових щілинах і живе мистецтво...

Рада глипнула на Посланця: він спокійно допивав каву. Їй і раніше траплялися люди, з якими незле мовчиться, але тут було інакше: вона просто бачила збоку всю себе, на цілому протязі свого життя. Жінка спитала Посланця, хто його сюди відправив. Він відповів, що є сили, які правлять світом. Не добрі, не лихі – просто сили. Люди звуть це долею. Вони не спускають з ока тих, хто здатен утрутитися в їхні дії. Рада подумала: як же може вона втрутитися, як це взагалі можливо? "Судженого конем не об'їдеш". – "Авжеж не об'їдеш – але можна поміняти коня", – сказав Посланець. – "І що тоді?" – "Тоді – свобода".

Рада згадала Валентина Степановича. У його кабінеті все було важким – старовинне бюро на гнутих золочених ніжках, глибоке оксамитне крісло, темно-вишневі порт'єри. Рада любила пусті приміщення, пронизані голизою паркетів, навстіж відчинені балконні двері, протяг відлуння, бо в такому оточенні найліпше думалося. Валентин Степанович говорив їй: "Свобода – це для письменника найголовніше". Вона хотіла заперечити, але не могла, бо то був визначний письменник. Він був потужний, кремезний, ще не старий чоловік з буйною, де-не-де протятою іскорками сивини, поганською гривною, і його очі – нерухомі, ледь навскісно розтяті – блищали як у звіра. Важка його рука притискала до поверхні столу тоненький Радин рукопис, адже вона давно хотіла показати йому свій твір. Говорила йому, що "воно так шпарко писалося, аж мені самій було чудно, бо ж загалом це не моя тема – смерть, увесь цей комплекс почувань, воно ніби прийшло ззовні, і в ході писання само собою розросталося, як ото кристал". Рада хвилювалася, говорячи з найбільшим з нині в Україні суцільним, живою легендою.

Валентин Степанович говорив розкішно, просто-таки бароково, густо заплітав в'юнки хащі образно-мальовничих складнопідрядних речень, де треба, тонко пропускаючи повітряні просвіти значущих пауз. Він розповідав блискучі усні новели, життєві епізоди, яскраві, завершені. Рада вбирала все те як губка, думала, що її з перших рук причащають живою, пронизаною наскрізним сяєвом його, Валентина Степановича, присутності, історією літератури. Щоправда, якось, переказуючи щось із почутого друзям, Рада трохи спантеличено виявила, що всі ці новели не мають жодної самостійної вартості поза силовим полем його особистості.

Валентин Степанович радив деякі місця скоротити, деякі, навпаки, поширити, і ще один серйозний Радин гандж – то надмір абстрактної лексики. Письменник говорив, що

від неї віє свободою. А Рада думала, що не було в неї ніякої свободи. Ніколи не було. А те, що люди розуміють під свободою: справляти тілу свої дихальні, травні, статеві функції – це просто безнадійна, безбарвна й безвихідна свобода графомана замінити будь-яке з написаних слів на інше, або й не писати зовсім. Вона томить, ця облудна свобода, і щоб якось дати собі з нею раду, люди домагаються від дійсності підказок: о Боже, дай нам знак, чи принесе цей похід перемогу. І графоман із цілеспрямованістю комахи-паразита напихає своїми словесними яєчками кожне нещасливе вухо, бо єдине, чого він болісно потребує, – бути мовчки вислуханим. Ні, яка ж тут свобода.

Ця свобода зраджувала Раду щоразу, коли вона поривалася по-графоманському конструювати собі життя за саморуч накиданими сюжетами. Так було того ранку в убогому номері південного готелю, куди вони з Арсеном напередодні щасливо втиснулись на час відпустки. Вже тоді подружжя розпадалося, хоч крива нічних шаленств стрімко повзла в гору. Рада намагалася переконати себе, що в неї прекрасний чоловік, але вона уразилася з непролазної благополучності свого шлюбу. Не треба було їм одружуватись. Вона ще задовго до весілля знала, і Арсен, певно, також здогадувався, що не треба було.

"Як можемо ми говорити про свободу, коли не потрапимо на макове зерня змінити будь-що у власній душі?". "Молодчина", – схвально кивнув Посланець. Але ж Рада знала й інший ступінь свободи! Це було тоді, коли вона писала. "Письмо під диктовку". Слова, що ринуть самі собою, – кожне з них не може бути довільно змінене. Кожен абзац, опливаючи, осуваючись на папір, відкриває наступний. Тільки б не збитися. Вона ніколи нічого не вигадувала. Знала, що писати, – або не знала (і тоді – не писала).

Два ступені свободи. Гелен і Кассандра. "А ти ніколи не замислювалася, чому незрячий Гелен всіма люблений і шанований, а видющу Кассандру ніхто не слухає?" – спитав Посланець. Вона зрозуміла Посланцеве запитання, і відповідь прийшла сама собою: "Кассандра каже людям, який є світ насправді. А Гелен каже їм те, що вони хочуть почути". Посланець зненацька вивалився на осоння, спритно підхопив її руку й торкнувся кісточок сливе ритуальним, безживним поцілунком, схожим на дотик опалого листка. Цей дотик, мов легенька змислова печатка, ствердив страшну невідворотність Радиноho здогаду, з яким вона ще вагалася зживатись.

Коли ж це все почалося? Не-людина. Нелюд. Рада згадала слова Арсена: "Ти прагнеш зрозуміти людину – все одно як оволодіти нею, твоє співчуття, чи жалість, чи що воно там є, – якесь об'єктне, воно не наближує до тебе, а навпаки, віддаляє. Тобто це брак звичайної людської доброти, по-моєму. Ти просто не даєш себе любити". Чоловік вважав, що з нею неможливо говорити, її неможливо любити. Але Рада знала: їй потрібні всі і все – не потрібен хтось один. Люди стерпні лише в їхніх часткових проявах: у нічному тролейбусі вираз обличчя чоловіка, на руках у якого заснуло, втопившись носиком у пухкі щоки, дівчатко-гномик у червоному комбінезончику; бабця з коричневим лицем, запнута терновою хусткою, яка шукає "обласну больницю", молода жінка з розгорнутою книжкою на колінах, мокре волосся (дощ?), ніжний нахил голови...

Із студентських літ Рада пам'ятала п'ятикурсника Льоню Братка, котрий на останніх семестрових партзборах, де сповістили про введення військ в Афганістан (грудень 1980-го року), раптом заявив про свій категоричний протест! проти! вводу! наших! військ! в Афганістан! Його відразу вигнали з університету. Але та сила, яка піднесла була його на трибуну переломити собі життя, Рада знала, мала ту саму природу, що й Кассандрин "голос", що й її "письмо під диктовку". Це і є свобода: другий ступінь.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Щоб стався розлом, мусить нарости ота давка, щільна буттєва м'якоть, котрій і належить розломитися, – Раді так і не пощастило її наростити. Як у дитинстві скакати через віршовочку, їздити на двоколісному велосипеді й плести на дротиках, вона з роками навчилася бути товариською, популярною, любленою, навіть коханою, переміряла на себе десятки компаній, пірнала в густий, насичений плин чужих життів. Але їхня дійсність насправді її не поглинала. Рада відчувала, що бачить їх наче відстороненим оком. Їх, і себе в їхньому гурті, наче вплавленими в єдиний світляний кристал, виламаний із вселенського простору, – чужинка, диверсантка, підступно вникла в їхній світ, ні, ще страшніше — інопланетянка?

Останнім її пристановиськом, замкнутим і суверенним, міг бути шлюб. Сім'я. Твердиня. О тихе сяйво вечорів, о затишок, о змора, о руки, що наллють у шклянку чай, о ніжний чоловічий усміх... Рада намагалася звикнути до "сімейного життя". Та з часом тілесність почала виявляти перші ознаки бунту. Одного разу було по-справжньому жаско: прозора стіна, що стояла між нею і людьми, раптом обернулась на збільшувальне скло, і Рада вгледіла жвавві масні губи, розпарені пори, затоплені шкірним салом, різко освітлені наїжені волоски, жовтаві рештки страви в міжзубних щілинах, все це рухалося, сміялося, гомоніло, злите в суцільне кишіння органічної маси. Дедалі частішали тоскні провали, коли, відчуваючи всю вагу власного тіла в зайнятому ним просторі, безвиразно дивишся на людей довкруг себе: чому саме вони? чому ти оце зараз тут, з ними?

"Всі так живуть", – стєнали плечима подруги на її нерішучі й нечасті спроби щонебудь пояснити, але ж вона власне й хотіла цілий вік тільки одного – жити так, як усі, чому ж у неї нічого не виходило?.. Найцікавіше, що й писати тут теж майже не виходило. Все воно якось не зчіплювалося з цим хаосом безживних форм.

Раз, повертаючись додому, це було вже по розстанні з Арсеном, вона почула в палісаднику збуджений дитячий вереск. Між кущів блимали в траві білі нитяні колготки й червона кофтинка. Рада впізнала сусідську дівчинку – опецька-десятилітку з видутими губами й вічно сонним поглядом маленьких очиць. Мала качалася по траві з приблудним цуценям на кличку Джекі. Ця картина, попервах пойнявши Раду млістю обридження, відтак зчепилася раптом у єдину цільну структуру, в якій Раді разом відкрилось усе майбутнє життя тлустого варгатого дівченяти в білих колготках: вона

вгледіла її здоровенною молодою тіткою, юною матір'ю, здається, покинутою: чи то чоловік пив, чи за віщось сів, з притуленим у ногах глевким шматком так само безокого людського тіста в голубій плетеній шапочці (хлопчик?). Оце й усе, подумала Рада із спустошливим спокоєм людини, що нарешті прибилася до розв'язки, вся тайна і весь смисл, ось вона, повнота буття в чистому вияві.

Якось їй приснилася смерть. Рада попросила дати їй час написати роман – лиш один роман, такий, що вмістив би все, досі Радою пережите; і невеличку повість – про те, як писався цей роман. "Ні, от про це – зась", – сказала смерть. "Ах ти суко, та що ти в цьому тямиш, ти!" – закричала Рада.

Посланець сказав, що то була не смерть, а тільки посланиця смерті. Бо смерть ніколи не говорить сама – справляє службу та й годі. Рада сказала, що коли помирав її тато від раку, вона сиділа в нього в палаті й зненацька відчула: смерть у ногах ліжка. Рада підійшла й хотіла її відштовхнути, вчепилася в бильце, – вона неуважно вмовкла: на це не було слів. Посланець сказав: "А бач, навіть таку просту річ не можна переповісти, а тобі закортіло – цілу повість, та ще звідки – з тамтого боку, вже з-за межі, написану. Ні". Рада спитала: "І ніколи ніхто цього не напише?" "Нема такої повісті. Взагалі нема. Ніде. В жодному із світів, – говорив посланець, – ...коли ти напишеш усеньке своє життя, байдуже, одним романом чи кількома, тобі вже самій не схочеться писати оту повість. Не буде потреби".

...Для Валентина Степановича світ був фіксований ясно й твердо.

Якось Рада сказала йому, що люди живуть паскудно: вона оце щойно йшла вулицею й виловлювала поглядом бодай одне обличчя, розкриті світові, і марно: кожне зустрічне лице привалене, як могильною плитою, якимсь насущним клопотом. Валентин Степанович порадив написати про це, бо ті враження, навіть фрагментарні, котрі письменникові здаються малозначущими, ба й творчо нецікавими, і губляться на ходу, можуть виявитися потрібними людям. Рада не розуміла, як можна писати те, що їй творчо нецікаве. Чи це й є – праця, щоденно по 6 годин за письмовим столом, акуратне згрібання всіх округин на підстелений папірчик. Вона ж чекала, аж твір сам озветься з небуття, покличе її владним, глухим голосом, і хто знає, кому це потрібно, може, тільки самому творові, може, душам тих, що писали під цим небом до неї а може, й сама вона, Рада Д., нікому не потрібна.

Почекайте, казала вона, але ж як таки так писати, тож усілякі там фрагментарні враження, навіть образи – кольорові сни, бабусин життєпис, тістечко "мадленка" в чаї – то ще не мистецтво, вони навідують кожного: от власне, їй завжди здавалося, що Валентин Степанович пише забагато! – засумлінно переносить усі свої враження поспіль на папір, занадто їх дорожить, а відтак більше описує, ніж пише. Почекайте, трусила Рада головою, почекайте, але ж навіщо я маю переповідати людям те, що вже відомо? Адже мистецтво починається там, де звістує про себе цілість! Цілість – одним-єдина у всесвіті, нечутно дише за броньованими дверима: відкрити, зірвати клямку, бо ж світ – він зовсім не такий, як нам здається, і може, тільки божевільні й здогадуються, який він є насправді. Всього цього Рада Валентинові Степановичу не казала — так вони

й розкочувалися по своїх лунках, як більярдні кулі.

А проте ці розмови дивним чином спустошували Раду. Після них вона щоразу зазнавала якогось хворобливого словесного наслання.

Зрідка Валентин Степанович запрошував Раду на театральні прем'єри, у партер на літературні вечори, раз чи двічі – до майстерень знайомих художників; з'являючись будь-де, він опинявся в позиції диригента. Валентин Степанович брався вихвалити Раду знайомим. Стовбичачи при ньому, вона навіч бачила, що в неї є: постава манекенниці, персикова шкіра й розкішне хвилясте волосся з медовим відсвітом, стрімко розгорнуті плечі, і груди, віолончельно-вузькі стегна, і ноги довжини несказанної.

Рада почала уникати людей. Проте Валентина Степановича годі було уникнути: він ловив її по телефону, кликав у гості. Рада-бо знала: Валентин Степанович потребує її щодень усе ненатліше, але знала й те, що на якомусь закруті її власна відкритість перед ним уривається.

Ну а тоді з'явилася друком його нова книжка. І Рада її прочитала. Книжка називалася "Мистецтво жити". З епіграфом із Підмогильного – там, де поет Вигорський викладає за гальбою пива свою класифікацію мистецтв. Мистецтво жити. Коли Рада перегорнула останню сторінку, лице їй жахтіло. Це була її книжка: та, котрої вона за цей час не написала. Її ракурс. Її розворот теми. Її точка поцілання. У книжці були її улюблені слівця і звороти, спостереження, зронені у розмові, гадки, дрібнички. Розуміється, все це було перекладено на його статечний ритм. Гарна вийшла книжка – на одній хвилі написана; після тих давніх його романів, мабуть, найліпша.

Критики готувалися повести мову про новий етап у творчості Валентина Степановича, а він телефонував Раді і питав, як їй книжка. "Прекрасно, я певна, що матиме шалений успіх", – говорила Рада. Він питав, коли вона приїде до нього.

Втікати. Втікати в ліс і їсти траву. Господи, та невже ж таки справді частину свого життя треба покласти на те, аби, паралельно з текстом, витворювати власний міф – цю необхідну пропускну прокладку межи текстом і світом?! Посланець запитав, чи її обходить те, скільки людей прочитає її – одна чи мільйон?.. Рада визнала чесно, що так. Вона не хотіла помирати, безслідно щезнути, як більшість людей.

Посланець сказав, що слава торгує гнилим товаром – а ціну бере ой яку високу. І Рада зрозуміла, що за свій міф, за свою прописку в людській свідомості Валентин Степанович заплатив свободою, сам того не помітивши. Бідний Валентин Степанович, і що йому тепер лишається, як не одбирати її в інших?..

"Дозволь тебе спитати, що ти робиш у цьому світі?" – спитав Посланець. Рада відповіла, що вона стоїть посередником між дійсністю як вона є – і людьми, котрі врешті-решт бачать дійсність так, як її відіб'є мистецтво. Це вона приручає дійсність для них. Шліфує, обточує, переливає в форми слів.

І тут Рада, котра дотепер усе легшала й легшала, мов поступово вивільнялася з тіла, раптом ухнула в нього. Навіщо наново вкручуватися в круговерть безглузлого, тупо-заведеного невільництва, щоб уряди-годи випльовувати його з себе з кров'ю й називати це – свободою? Зненацька пішла обертом голова, і чорні буруни дихнули в

лице звідкись ізнизу... "Левкадська скеля" – тихо, сторожко нагадав голос. Рада сказала, що це теж не вихід. "Аж ніяк. І тому я тут, допомогти тобі. Свій перший круг у цьому житті ти завершила – далі вибір за тобою. Я післаний запропонувати тобі свободу. Справжню свободу. Кажучи по-твоєму – третій ступінь", – сказав Посланець.

Він говорив. Вона розуміла далеко не все. Її вкинуло в жар. Абсолютне світло. Багряні кола в очі. Третій ступінь свободи. Він говорив – ще трохи, ще недалеко. Розквитатися з цим світом остаточно, збутися залежності від нього в будь-яких формах. Перестати бути земною жінкою. Вийти з-під тяжіння силових ліній долі. Скинути їх, як одіж із тіла. Неважко скинути й своє фізичне тіло – самохіть, наперед визначивши час і місце, як роблять буддійські ченці. І перейти до іншого стану. Там – за межею – час зникає, щезають перегородки між минулим і майбутнім. Свобода. В людському-бо світі нема свободи. Рада говорила: "Так он що з ними всіма коїлося незадовго до смерті – з Гоголем, і з Франком, котрого ославили божевільним. І Свіфтове мовчання. І ще чиесь, зараз не згадати... А ще ж поети з їхніми загадковими сконами – від Шеллі до Свідзинського...От тільки одне. Якщо я побуваю там, я ж уже не повернуся сюди, правда?.." – "Навіщо?" – спитав він. "А написати про все побачене. Скажуть, що я збожеволіла, – ну й хай. Зате буде написано. А там – може, дасть Біг, колись та розберуться". "Ти не схочеш тоді писати, – несподівано м'яко сказав він. – Ти будеш іншою. Вільною...Те, що вгледити із висоти вільного духа, незмога переповісти словами. Та й навіщо? То вже непотрібно людям".

"Непотрібно людям!!!" "Як?! – хтось за неї видав цей крик – наче випустив птаха. – Як ти сказав?! То й ти тієї ж?.." Майже одночасно їй зсередини бризнули в обличчя сльози і сміх. А коли регіт відринув, і Рада вщухла, на терасі не було нікого.

По якимсь часі Рада Д. сиділа за письмовим столом, устроївши в машинку чистого аркуша. Вона надрукувала перше самотнє речення: "Посланець не сподобався їй одразу".

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу